QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.152

SOVET MAKTABGACHA TA’LIM MODELINI SHARQ OLIMLARI ILMIY TADQIQOTLARIDA O‘RGANILISHI

Xolmirzayeva Odinaxon Akmaljon qizi
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
botirovaodina974@gmail.com
ORCID:0009-0008-5563-5245

ANNOTATSIYA Maqolada sovet maktabgacha ta’lim modelining Sharq mamlakatlari, xususan, Xitoy, Yaponiya va Indoneziya ta’lim tizimlari tarixini o‘rgangan tadqiqotlardagi talqini tahlil qilinadi. Xitoy maktabgacha ta’lim dasturlarining 1950-yillarda sovet tajribasi ta’sirida qayta shakllanishi, keyingi davrlarda bolaga yo‘naltirilgan va o‘yin faoliyatiga asoslangan yondashuvlarning kuchayishi, Yaponiyada maktabgacha ta’lim muassasalarining huquqiy va tashkiliy rivojlanishi hamda Indoneziyada milliy-diniy an’analar bilan zamonaviy pedagogik qarashlarning uyg‘unlashuvi yoritiladi. Tadqiqotda Sharq mualliflarining ishlari qiyosiy-tahliliy nuqtayi nazardan ko‘rib chiqilib, ularning O‘zbekiston maktabgacha ta’limi tarixini o‘rganishdagi imkoniyatlari va chegaralari aniqlanadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, mazkur adabiyotlarda sovet pedagogik modelining mintaqaviy ta’siri haqida muhim ma’lumotlar mavjud bo‘lsa-da, O‘zbekistondagi 1946 – 1991-yillardagi maktabgacha ta’lim muassasalari faoliyati bevosita tadqiqot obyekti sifatida deyarli yoritilmagan.

Kalit so‘zlar: sovet maktabgacha ta’lim modeli, Sharq mamlakatlari, Xitoy, Yaponiya, Indoneziya, qiyosiy tahlil, maktabgacha ta’lim tarixi, pedagogik islohotlar.

АННОТАЦИЯ В статье анализируется интерпретация советской модели дошкольного образования в исследованиях, посвящённых истории дошкольных систем стран Востока, прежде всего Китая, Японии и Индонезии. Рассматриваются влияние советского опыта на формирование китайских дошкольных программ в 1950-е годы, последующее усиление личностно-ориентированных и игровых подходов, правовое и организационное развитие дошкольных учреждений Японии, а также взаимодействие национально-религиозных традиций и современных педагогических идей в Индонезии. На основе сравнительно-аналитического подхода определяются исследовательские возможности и ограничения данных работ для изучения истории дошкольного образования Узбекистана. Сделан вывод, что, несмотря на наличие значимых сведений о региональном влиянии советской педагогической модели, деятельность дошкольных учреждений Узбекистана в 1946 – 1991 годах практически не выступает самостоятельным объектом рассмотренных исследований.

Ключевые слова: советская модель дошкольного образования, страны Востока, Китай, Япония, Индонезия, сравнительный анализ, история дошкольного образования, педагогические реформы.

ABSTRACT This article examines how the Soviet preschool education model is interpreted in studies of the historical development of early childhood education in selected Asian countries, particularly China, Japan, and Indonesia. It considers the influence of Soviet experience on the restructuring of Chinese preschool curricula in the 1950s, the subsequent expansion of child-centred and play-based approaches, the legal and institutional development of preschool education in Japan, and the interaction between national-religious traditions and modern pedagogical ideas in Indonesia. A comparative analytical approach is used to identify the contribution and limitations of these studies for research on the history of preschool education in Uzbekistan. The analysis shows that, although the literature provides valuable insights into the regional influence of Soviet pedagogy, the activities of preschool institutions in Uzbekistan during 1946–1991 are rarely examined as an independent research subject.

Keywords: Soviet preschool education model, Asian countries, China, Japan, Indonesia, comparative analysis, history of preschool education, pedagogical reforms..

KIRISH

Sovet Ittifoqi davrida shakllangan maktabgacha ta’lim modeli XX asrda ayrim Sharq mamlakatlarining ta’lim tizimi rivojiga ham ta’sir ko‘rsatgan. Bu ta’sir, ayniqsa, Xitoy tajribasiga oid tadqiqotlarda yaqqol ko‘rinadi. Sharq mamlakatlari olimlari sovet pedagogik qarashlarini turli tarixiy, siyosiy va madaniy sharoitlarda o‘rganar ekan, ularning milliy ta’lim tizimlariga moslashtirilishi, o‘zgarishi va keyingi islohotlarga ta’sirini ham tahlil qiladilar.

Mazkur maqolaning maqsadi Sharq mualliflari tomonidan yaratilgan tadqiqotlarda sovet maktabgacha ta’lim modelining qanday yoritilganini aniqlash, ularning asosiy ilmiy yo‘nalishlarini qiyoslash hamda O‘zbekiston maktabgacha ta’limi tarixini o‘rganish nuqtayi nazaridan mavjud ilmiy bo‘shliqni ko‘rsatishdan iborat. Maqolada, avvalo, Xitoyga oid ishlar, so‘ng Yaponiya va Indoneziya tajribasini yorituvchi tadqiqotlar ko‘rib chiqiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning manbaviy asosini foydalanuvchi taqdim etgan Sharq mamlakatlari olimlarining ilmiy ishlari va bibliografik ma’lumotlari tashkil etadi. Tahlilda tarixiylik, qiyosiy-tarixiy yondashuv, ilmiy adabiyotlarni mazmuniy tahlil qilish va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Mualliflarning qarashlari mamlakatlar kesimida guruhlandi; sovet pedagogik modeliga bevosita taalluqli xulosalar esa keyingi davrdagi islohotlar haqidagi mulohazalardan ajratib ko‘rib chiqildi.

Tadqiqot doirasi taqdim etilgan matnda qayd etilgan ma’lumotlar bilan cheklanadi. Shu sababli, maqolada tilga olingan asarlarning to‘liq matni mustaqil tekshirilgani yoki ularda mavjud bo‘lmagan qo‘shimcha dalillar aniqlangani da’vo qilinmaydi. Bibliografik tavsiflar dastlabki matnda berilgan shaklda saqlandi.

NATIJALAR

Xitoy maktabgacha ta’limi tarixiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda sovet tajribasining ta’siri alohida yo‘nalish sifatida ko‘rsatiladi. Miao Fan 1950-yillarda Xitoy maktabgacha ta’lim dasturlari sovet modeli ta’sirida fanlarga asoslangan tartibda tashkil etilganini qayd etadi. Muallif, shuningdek, 1980-yillardan boshlab G‘arb pedagogik qarashlari ta’sirida o‘yin, bolaning mustaqilligi va shaxsiy rivojlanishiga ko‘proq e’tibor qaratilganini ta’kidlaydi [1].

Yang Li Xitoy, Gongkong va Tayvanda maktabgacha ta’lim dasturlarining shakllanishini ijtimoiy, siyosiy va madaniy omillar bilan bog‘liq holda qiyosiy o‘rganadi. Uning tadqiqotida 1950 – 1952-yillarda sovet tajribasi asosida dasturlarni qayta tashkil etish, 1952-yilda esa fanlarga asoslangan o‘quv dasturining me’yoriy jihatdan mustahkamlanishi muhim bosqich sifatida talqin qilinadi. Muallif 1989-yildan keyingi davrda bolaga yo‘naltirilgan ta’lim, o‘yin faoliyati va individual ehtiyojlarni hisobga olish tamoyillari kuchayganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, xorijiy tajribani mahalliy ijtimoiy-madaniy sharoitga moslashtirmasdan qo‘llash muayyan ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkinligiga e’tibor qaratadi [2].

Y.Hsueh, J.Tobin va M.Karasawa tomonidan 2004-yilda “Prospects” jurnalida chop etilgan maqolada Xitoy bog‘chalarining tarixiy rivojlanishi, sovet pedagogik modeli va XX asr oxiridagi islohotlar qiyosiy-etnografik yondashuv asosida tahlil qilingan. Ushbu ishning muhim jihati me’yoriy talablar bilan kundalik pedagogik amaliyot o‘rtasidagi tafovutni, shuningdek, shahar va chekka hududlar imkoniyatlaridagi tengsizlikni ko‘rsatishidir [3].

A.Chen va Sh.Guo Montessori pedagogikasining Xitoyda tarqalishini tarixiy jarayon sifatida o‘rganar ekan, 1949-yildan keyin sovet modeliga asoslangan predmetli ta’lim ustuvor bo‘lganini qayd etadi. Mualliflar xorijiy pedagogik metodlarni milliy madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar va ta’lim ehtiyojlariga moslashtirish masalasini ham muhim deb hisoblaydilar [4].

Yaponiya maktabgacha ta’limi tarixiga oid Mariko Ichimi Abumiya tadqiqotida muassasalarning shakllanishi, huquqiy asoslari, ta’lim mazmuni va bolalarni parvarishlash tizimi ko‘rib chiqiladi. Muallif yapon bog‘chalari (yochien) va kunduzgi parvarish muassasalari (hoikujo) dastlab alohida boshqaruv tizimlarida rivojlanganini, Ikkinchi jahon urushidan keyin esa ularning faoliyati qonunchilik va dasturiy hujjatlar bilan tartibga solinganini qayd etadi. Tadqiqotda G‘arb an’analarining 1920-yillardan kirib kelishi hamda 1930-1950-yillarda sovet pedagogik nazariyasining ta’siri haqida ham ma’lumot beriladi. 1960-1970-yillardagi muassasalar sonining o‘sishi ayollar bandligi va ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bog‘lanadi [5].

R.Syafrida, M.Maryati va H.Permana Indoneziya misolida maktabgacha ta’limning tarixiy rivojlanishi va o‘ziga xosligini yoritadi. Ularning ishida islomiy an’analar bilan G‘arbga xos individualistik yondashuvlarning maktabgacha ta’lim jarayonida uyg‘unlashuvi masalasi ko‘tarilgan [6]. Bu tadqiqot sovet modelining bevosita ta’sirini batafsil ochib bermasa-da, Sharq mamlakatlarida maktabgacha ta’lim tizimlari mahalliy madaniy va diniy omillar bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanganini anglashga yordam beradi.

Bundan tashqari, Ch.Miwa, X.Siao, K.Kong, J.Z.Tian, V.Deng, L.Luo, H.Du, M.Ibuka, Y.B.Duan, X.Feng, N.Rao va J.Sun kabi mualliflarning ishlari maktabgacha ta’lim tarixi, tarbiya jarayoni, dasturlarni takomillashtirish hamda Montessori va boshqa pedagogik yondashuvlarning mahalliy sharoitga moslashuvi kabi masalalarni qamrab oladi [7].

MUHOKAMA

Ko‘rib chiqilgan tadqiqotlar Sharq mamlakatlarida sovet maktabgacha ta’lim modelining ta’siri bir xil kechmaganini ko‘rsatadi. Xitoyga oid ishlarda bu ta’sir, avvalo, o‘quv dasturlarining mazmuni va predmetli ta’limni tashkil etish bilan bog‘liq holda yoritiladi. Keyingi bosqichlarda esa bolaga yo‘naltirilgan yondashuvlar, o‘yin faoliyati va milliy sharoitga moslashtirish masalalari kun tartibiga chiqqan. Yaponiya misolida sovet pedagogik nazariyasi boshqa tarixiy va huquqiy omillar bilan bir qatorda tilga olinadi. Indoneziya tadqiqotida esa milliy-diniy an’analar va zamonaviy pedagogik qarashlar o‘rtasidagi munosabat asosiy o‘rinni egallaydi.

Mazkur adabiyotlarning ilmiy ahamiyati shundaki, ular sovet pedagogik modelini faqat bir davlat doirasida emas, balki turli ijtimoiy-madaniy muhitlarda qabul qilingan va qayta talqin etilgan tajriba sifatida ko‘rish imkonini beradi. Ayniqsa, Xitoy tadqiqotlarida me’yoriy dastur bilan amaliyot o‘rtasidagi tafovut, shuningdek, xorijiy tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish zarurati qayd etilishi qiyosiy tahlil uchun muhimdir.

Biroq ushbu ishlarning tadqiqot doirasi, asosan, Xitoy, Yaponiya va Indoneziya tajribasi bilan cheklanadi. Ularda O‘zbekistondagi maktabgacha ta’lim muassasalarining 1946 – 1991-yillardagi faoliyati, xususan, Farg‘ona vodiysi viloyatlaridagi tashkiliy tuzilma, moddiy ta’minot, sanitariya-gigiyena sharoitlari va bolalar salomatligini muhofaza qilish masalalari mustaqil tadqiqot obyekti sifatida deyarli yoritilmagan. Demak, mazkur adabiyotlar O‘zbekiston tarixiga oid bevosita dalil vazifasini bajarmaydi, biroq sovet pedagogik modelining mintaqaviy kontekstini tushunishda qiyosiy manba sifatida ahamiyatlidir.

XULOSA

Sharq mamlakatlari olimlarining tadqiqotlari sovet maktabgacha ta’lim modelining turli milliy ta’lim tizimlariga ta’sirini qiyosiy o‘rganish imkonini beradi. Xitoyga oid ishlarda 1950-yillarda sovet tajribasi asosida fanlarga yo‘naltirilgan dasturlarning shakllanishi, keyinchalik esa bolaga yo‘naltirilgan va o‘yin faoliyatiga asoslangan yondashuvlarning kuchayishi qayd etilgan. Yaponiya tadqiqotida sovet pedagogik nazariyasi maktabgacha ta’lim tarixidagi omillardan biri sifatida ko‘rsatiladi. Indoneziya misolida esa milliy-diniy an’analar va zamonaviy pedagogik qarashlarning o‘zaro munosabati yoritiladi.

Tahlil qilingan adabiyotlarning asosiy cheklovi shundaki, ularda O‘zbekiston maktabgacha ta’lim muassasalarining 1946–1991-yillardagi faoliyati haqida bevosita va tizimli ma’lumotlar mavjud emas. Shu sababli, ushbu tadqiqotlar dissertatsiyaning asosiy manbaviy bazasi emas, balki sovet pedagogik modelining Sharq mamlakatlaridagi qabul qilinishi va o‘zgarishini qiyoslashga xizmat qiluvchi ilmiy adabiyotlar sifatida baholanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fan M. Early childhood education curriculum reform in China // International Journal of Education and Humanities. – 2024. – Vol. 15, No. 1. – P. 199.

2. Li Y. Early childhood curriculum reforms in Chinese societies // Early Childhood Education in Chinese Societies. – 2019. – Ch. 2. – P. 23–37.

3. Hsueh Y., Tobin J., Karasawa M. The Chinese kindergarten in its adolescence // Prospects. – 2004. – Vol. 34, No. 4. – P. 457–469.

4. Chen A., Guo S. L. The Spread of Montessori Education in Mainland China // Journal of Montessori Research. – 2021. – Vol. 3, No. 1. – P. 1–8.

5. Abumiya M. I. Preschool Education and Care in Japan // National Institute of Educational Policy Research. – Tokyo, 2009. – 12 p.

6. Syafrida R., Maryati M., Permana H. Early Childhood Education: In the Past, Present, and Future // JECCE (Journal of Early Childhood Care and Education). – 2019. – № 2 (2). – P. 79–86.

7. Miwa C. Early Childhood Care and Education Practices in Japan for the Era of Society 5.0 // Advances in Social Science, Education and Humanities Research. – 2020. – Vol. 503. – P. 27–32.

8. Cao X., Kong K. Integrating Western Play-Based Pedagogy with Chinese Educational Traditions: A Tale of Two Public Kindergartens // Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education. – 2025. – Vol. 19, No. 1. – P. 73–96.

9. Tian J. Z. Montessori’s Educational Thought in Modern China – On the 100th Anniversary of Montessori’s Idea of Children’s Education // Journal of Hebei Normal University (Educational Science Edition). – 2007. – Vol. 9, No. 4. – P. 52–55.

10. Deng W., Luo L., Du H. On the Localization of Montessori Education in Kindergarten // Studies in Early Childhood Education. – 2016. – № 7. – P. 64–66; Ibuka M. Uch yoshdan keyin kech. – Toshkent: Hilol-nashr, 2025. – 216 b.

11. Ibuka M. Uchgacha ayni vaqti. – Toshkent: Hilol-nashr, 2025. – 210 b.

12. Duan Y. B. Montessori Approach to Children. – Beijing: Scientific and Technical Documentation Press, 2016; Feng X. An Overview of Early Childhood Education in China // Early Childhood Education in Chinese Societies. – Vol. 1 / Eds. N.Rao, J.Zhou, J.Sun. – Dordrecht: Springer, 2017.